

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація: У статті розкрито роль громадянсько-правових цінностей у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку, розглянуто наукові підходи до визначеної проблеми. Зокрема особлива увага приділена аналізу базових громадянсько-правових цінностей та особливостей їх впливу на формування патріотичних почуттів в дошкільному дитинстві.

Ключові слова: громадянське виховання, громадянсько-правові цінності, патріотизм, патріотичні почуття.

Abstract: This article explores the role of the civil and legal values in the patriotic education of preschool children are considered scientific approaches to a given problem. In particular, special attention is paid to the analysis of basic civil and legal values and characteristics of their influence on the formation of patriotic feelings in the preschool child.

Keywords: civic education, civic and legal values, patriotism, patriotic feelings.

Аннотация: В статье раскрыта роль гражданско-правовых ценностей в патриотическом воспитании детей старшего дошкольного возраста, рассмотрены научные подходы к данной проблеме. В частности особое внимание уделено анализу базовых гражданско-правовых ценностей и особенностей их влияния на формирование патриотических чувств в дошкольном детстве.

Ключевые слова: гражданское воспитание, гражданско-правовые ценности, патриотизм, патриотические чувства.

Проблеми соціально-економічного становища українського суспільства на сучасному етапі, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні цінності молодого покоління.

Проблема патріотичного виховання молоді знаходить сьогодні особливу значущість. Побудова в Україні громадянського суспільства, динамічний розвиток країни залежить від зусиль дієдатних і відповідальних людей, що люблять свою Батьківщину, піклуються про неї, здатних відстоювати її інтереси. Виховання громадянина-патріота сьогодні – є застава гарантованого майбутнього для всього українського суспільства.

Виховання патріотизму у дошкільників як найважливішої духовно-моральної й громадянсько-правової цінності є важливим завданням дошкільних закладів. Про це свідчать державні документи: Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), "Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави", "Концепція патріотичного виховання учнівської молоді", Закону України "Про дошкільну освіту", концептуальних засад Базового компонента дошкільної освіти, завдань Концепції дошкільного виховання в Україні, де визначені стратегічні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота.

Метою статті є розкриття ролі громадянсько-правових цінностей у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Важливе значення для дослідження проблеми патріотичного виховання дітей, особистості взагалі, має етнопедагогічна спадщина вчених, діячів культури, педагогів, письменників. Вчені Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші у своїх працях розглядали актуальні проблеми розвитку патріотичних почуттів дітей як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання "свідомого" громадянина, патріота своєї Батьківщини.

У сучасній вітчизняній педагогічній науці різні аспекти патріотичного виховання розробляють І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші. За останні роки окремі аспекти цієї проблеми в залежності від вікових особливостей дітей досліджувалися Т. Гавлітіною, В. Ковалем, О. Коркішко, О. Красовською, П. Оніщуком, І. Охріменко та ін.

Патріотичні почуття закладаються в ранньому дитинстві. Як зазначають психологи (І. Бех, М. Боршевський, Д. Ельконін, І. Кон), у старшому дошкільному віці з'являються новоутворення, які свідчать про можливість й необхідність спеціальної роботи з патріотичного виховання дітей. До них, в першу чергу, належать формування у дошкільників моральних почуттів на основі збагачення змісту, зросту усвідомленості, глибини та стійкості емоційних переживань.

У данному віковому періоді фактором розвитку вищих моральних почуттів є оволодіння формами експресії: виразу почуттів за допомогою слів, інтонації, міміки. У процесі спілкування діти переживають гордість, яка виникає внаслідок схвалення дорослими актів поведінки, урізноманітнюються вияви почуття власної гідності; розвиток почуття сорому, ніяковості пов'язаний із зростанням їх морального досвіду й самосвідомості. Почуття самолюбства, гордошів, сорому стають мотиваційними компонентами громадянських якостей особистості.

Поняття “патріотизм” розглядається науковцями як “одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури; виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів” [1, с. 203]. Патріотизм, стосовно дитини старшого дошкільного віку, визначається як потреба брати участь у всіх справах на благо сім'ї, дитячого саду, рідного міста, Батьківщини; наявність у дітей таких якостей, як співчуття, відчуття власної гідності і усвідомлення себе частиною навколишнього світу. Адже важливо, щоб дитина вже в дошкільному віці відчула особисту відповідальність за рідну землю і її майбутнє.

До основних завдань патріотичного виховання старших дошкільнят належать: формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста); духовно-моральних взаємин; любові до культурного спадку свого народу; виховання любові, поваги до своїх національних особливостей; почуття власної гідності як представників свого народу; толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей; виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят.

Врахування вікових особливостей дошкільників, завдань та змісту патріотичного виховання представлено у різноманітних програмах. Так, у розділі “Дитина і навколишній світ” програми виховання “Малятко” окреслено завдання ознайомлення дітей з явищами суспільного життя за напрямками, зміст яких поглиблюється у кожній наступній віковій групі. Вже у молодшій групі діти мають знати назву рідного міста (села), а в середній повинні мати певні уявлення про Батьківщину, народ, український народ. Програма передбачає формування у дітей уявлень про історію рідного міста (села), походження його назви і назв вулиць, географічні та історичні пам'ятки рідного краю.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви

(Крим, Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо) [2, с. 34].

Вчені П. Волошин, П. Ігнатенко, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний досліджуючи структуру громадянськості, переконують, що вона складається з багатьох компонентів, одним з яких виступає патріотичне виховання [3, с. 94]. Громадянське виховання – складний педагогічний процес, спрямований на надання знань про державу, її історію, символіку, про традиції, звичаї та обряди українського народу, про рідний край, про права та обов'язки дитини, про правила та норми поведінки в суспільстві тощо; формування умінь застосовувати наявні знання на практиці, контролювати свої дії та вчинки, працювати в колективі, дотримуватись обов'язків та використовувати права, аналізувати власну діяльність та діяльність інших людей; формування позитивного ставлення до держави, до традицій народу, роду, до громадянсько спрямованої діяльності.

В дослідженнях психологів (І. Бех, М. Боршевський, Л. Виготський) та педагогів (Л. Артемова, Є. Казаєва, С. Козлова, В. Лаппо, І. Газіна) зазначається, що старший дошкільний вік є найбільш сенситивним періодом для формування базових громадянських цінностей та якостей [4; 5].

Система цінностей особистості має відносно самостійний характер – це підкреслювали у своїх працях В.Віндельбанд, М. Гартман, М.Вебер, В.Франк, її структура включає взаємодію таких параметрів, як цінності життя і його сенсу, цінність морально-правового вибору вчинку та поведінки, індивідуально-соціальні цінності, що відбивають структуру діяльності особистості, специфічний спосіб її існування. Система цінностей, з точки зору функції, відіграє роль “культурного коду” за аналогією з біологічним кодом (ДНК і РНК), що несе у собі інформацію про розвиток людини і суспільства, завдяки якому і розгортається той чи інший тип суспільства. Вона визначає можливі сфери діяльності людей, регулює їх повсякденну поведінку у суспільному цілому, регулює конфлікти, акумулює у собі обґрунтування раціональності відповідного способу життя, легітимності соціальних інститутів.

Світ цінностей – це передусім світ культури, духовності людини, її історичної свідомості, історичної пам'яті, тих оцінок, у яких виражається міра духовного багатства особистості [6, с. 66]. Сучасна аксіологія виходить з того, що цінність – це поняття, що вказує на суспільне або особистісне значення (значимість) явищ, фактів, подій. Цінності й виникають на їх основі ціннісні орієнтації, відображуючи певні усталені відносини в суспільстві, детерміновані насамперед тим чи іншим характером суспільних відносин. Кожну людину характеризує неповторне поєднання потреб, інтересів, у кожної може існувати своя система цінностей, що структурується у певну ієрархію.

Формування ціннісних орієнтацій відбувається у період між дошкільним і молодшим шкільним віком. В цей перехідний період виникають нові потреби та інтереси, зникають або послаблюються ті, що були притаманні попередньому вікові. Отже, однією з систем цінностей, які необхідно сформувати у цьому віці, і які є передумовою патріотизму, це громадянсько-правові цінності. Громадянсько-правові цінності діти набувають в контексті громадянського виховання.

М.Боришевський серед громадянсько-правових цінностей називає передусім такі: моральні, економічні, світоглядні, естетичні, валеологічні тощо. На думку А.Капської, громадянські цінності притаманні кожній особистості, серед яких найбільш значущими є: національна свідомість, повага до свого народу, непримиренність до приниження національних символів, самоповагу й повагу до інших громадян своєї держави, прагнення внести посильний внесок у зміцнення держави, почуття справедливості, чуйності, милосердя [7, с. 105]

Також до громадянсько-правових цінностей ми відносимо любов до Батьківщини, право, свободу, рівність, свободу вибору, толерантність, гідність людини, дружбу, повагу, відповідальність, добродійність та інші демократичні цінності.

Отже, виховання в особистості громадянсько-правових цінностей буде сприяти формуванню патріотичних почуттів, оскільки громадянський, правовий та патріотичний напрями виховання взаємопов'язані та взаємообумовлені..

Педагогічна робота з патріотичного виховання дітей у сучасних ДНЗ повинна поєднувати ознайомлення їх з явищами суспільного життя та громадянсько-правовими цінностями даного суспільства; народознавство, засоби мистецтва та практичну діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність, участь у національних, державних святах).

Виховання ставлення до своєї країни ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

Дитина старшого дошкільного віку повинна знати, як називається країна, в якій вона живе, її столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни.

Назву країни можна закріпити з дітьми в іграх (“Хто більше назве країн”, “З якої країни гості”, “Чия це казка”, “З якої країни ця іграшка”), у вправах типу “Із різних назв

країн визнач нашу країну”, “Пошукаємо нашу країну на карті, глобусі”, “Як написати адресу на конверті” тощо.

Завдання педагога разом з батьками формувати любов, приязнь до рідного дому, бажання берегти його, робити кращим. Важливо, щоб у дитини в сім’ї були свої обов’язки, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, - це сприяє зміцненню “почуття сім’ї”.

Важливим компонентом у змісті патріотичного виховання є прилучення дітей до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу що склалися історично і передаються з покоління в покоління. Ми вважаємо за необхідне ознайомлювати дошкільників з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснювати зв’язок людини з минулим і майбутнім поколінням, виховувати інтерес до родинних і народних традицій.

Значну роль у вихованні дітей відіграють саме народні традиції — досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління (шанувати старших, піклуватися про дітей, відзначати пам’ятні дати тощо). З традиціями тісно пов’язані народні звичаї — усталені правила поведінки; те, що стало звичним, визнаним, необхідним; форма виявлення народної традиції (як вітатися, як ходити в гості та ін.).

Однією з рис справжнього громадянина-патріота є толерантність, яку також можна розглядати як результат морального-правового виховання і критерій сформованості громадянськості [8, с. 61].

Невід’ємною складовою громадянсько-патріотичного виховання є формування законослухняності підростаючого покоління. Адже правове виховання розглядається як складова громадянського виховання (Є. Казасва, С. Козлова, М. Богомоллова), як основна складова вільної особистості, що з повагою, з врахуванням закону відноситься до інших людей (Н. Ган, С. Федотова). В старшому дошкільному віці закладаються основи правового мислення, що ґрунтується на знаннях про права та обов’язки, вмінні оцінювати задуми, вчинки, поведінку людей з точки зору правосвідомості.

Процес залучення людини до правової культури є досить динамічним і має відповідати віковим особливостям розвитку особистості. Основи правової свідомості закладаються в ранньому дитинстві. Л. Любимова зазначає, що в цьому віці особливу роль відіграє родинно-побутова культура, яка закладає основи, перші уявлення про закономірності, морально-правові цінності, правові взаємовідносини між членами родини. Вона полягає в усвідомленні своїх “прав та обов’язків” як члена родини. Також, на думку дослідниці,

важливе місце у формуванні правосвідомості займає соціальна група однолітків у дитячому садку, де дитина отримує перші навички правових відносин [9, с. 44].

Здійснюючи правове виховання дітей дошкільного віку, необхідно спрямовувати їх на розуміння того факту, що кожна людина живе у світі поряд з іншими людьми, які мають рівні з нею права. Особливо важливо дати дітям знання про їхні права й водночас донести до свідомості дошкільнят, що вони не мають права порушувати права інших людей та повинні дотримуватися власних обов'язків. Становлення основ правової культури здійснюється у загальному контексті процесу соціалізації особистості, важливе місце в якому належить цілеспрямованому правовому вихованню.

Важливим напрямком роботи з громадянсько-патріотичного виховання є формування у дітей уявлень про людей рідної країни, їх внесок у розбудову держави. Оскільки цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

Таким чином, сформованість громадянсько-правових цінностей є результатом тривалого виховного впливу, який торкається всіх сторін життєдіяльності дитини. Громадянське виховання дітей дошкільного віку – складний і довготривалий процес, спрямований на формування базових громадянсько-правових цінностей та якостей, а саме патріотизму, правової культури, толерантності. Цим обумовлена багатоаспектність процесу формування громадянськості особистості, що полягає в поєднанні патріотичного, морального, правового та гуманістичного виховання.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в країні. – К. : Бібліотечка журналу “Дошкільне виховання”, 1999. - 62 с.
3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. – К. : ІЗМІН, 1997. – 252 с.
4. Казаева Е. Воспитание основ гражданственности у детей старшего дошкольного возраста : дисс. канд. пед. наук : 13.00.07 / Е. Казаева. – Екатеринбург, 2000. – 213 с.

5. Козлова С. А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью : учеб. пособие для студентов сред. пед. учеб. завед. / С. А. Козлова. – М. : Академия, 1998. – 160 с.
6. Лисенко В.П. Особливості ціннісної структури підростаючої особистості // Цінності освіти і виховання. Наук. – метод. зб. – К., 1997. – с.65-67.
7. Капська А. Й. Соціальна педагогіка. / А. Й. Капська – Ніжин: Аспект, 2000. – 220с.
8. Ильинская Е. Формирование толерантности у детей старшего дошкольного возраста в дошкольном образовательном учреждении / Е. Ильинская // Известия Российского Государственного Педагогического университета имени А. И. Герцена Аспирантские тетради. – № 31. – СПб., 2008. – С. 59 – 62.
9. Любимова Л. И. Педагогические условия использования народной культуры в процессе гражданского воспитания дошкольников : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. И. Любимова. – М. : РГБ, 2005. – 247 с.